Сафонік Лідія
кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії,
Львівський національний університет імені І. Франка
(Україна, Львів) lidiyasafonik@gmail.com

СМИСЛОВА МОЗАЇЧНІСТЬ БУТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

У статті указується, що дигитальна культура уможливила існування сучасної людини у межах ситуативних буттєвих смислів, що зумовило формування смислових буттєвих мозаїк. Зазначено, що людина – смислова мозаїка, незважаючи на мережеву комунікативність існує обособлено й закрито, хоча інтенсифікує свою комунікацію за допомогою інформаційних технологій. Позитивним є те, що смислова мозаїчність буття сучасної людини свідчить про вагомість смислоконституювання у процесі формуванні сенсо-розуміння, яке розуміється як інтегративна засада смислів людського буття.

Ключові слова: людина, буття, життя, сенс, смисли, мозаїка,

Зміна узвичаєних контекстів привела до життя новий тип гуманізму, який своєю чергою є підґрунтям постгуманістичного уявлення про сенс життя. Ера сучасної зневіри знаменує особливість сучасного соціального простору, незважаючи на прихильність великої кількості людей до християнських ідеалів. Е. Левінас зазначає: “значна частина людськості не знаходить більше в релігії або релігійності шляхів до духовного життя (…) добро, до якого запрошує релігія, не творить Блага, а очищення, яке вона пропонує, не змиває бруду” [8, с. 23]. Отже, питання про “смисл життя в контексті християнської традиційної аксіології зависає в повітрі. Йому просто немає за що “зачепитися” [11, с. 186]. У сучасному світі релігійна ідентичність є лише одним із добровільно вибраних способів осенсовування життя.

Модель патріархальної сім’ї втрачає своє класичну сутність та призначення. М. Кастелз наголошує на тому, що розпорошення патріархальних сімейних зв’язків має негативні наслідки, а саме “…якщо не будуть винайдені нові форми співіснування і співвідповідальності, які поєднають жінок, чоловіків і дітей в зреконструйованій егалітарній сім’ї, яка більше пасує вільним жінкам, свідомим дітям та невпевненим чоловікам” [18, с. 23]. Такі буттєві процеси, з одного боку, спричинили те, що у сучасному світі відбувається процес “розутілення” людини та фрагментації суспільства, з

іншого, – А. Васильченко концепт “розутілення” пояснює так, що це процес “…виведення соціальних відносин поза їхні узвичаєні локальні контексти…” [14, с. 115]. Прагнення людини – відокремитися від традиційних супутників людського життя – смерті, хвороби, божевілля, злочинності, – А. Гіденс називає такий процес “вилучення з досвіду” [17]. Людина перестає говорити про смерть як про те, що очікує її наприкінці життя.

Модерній людині порівняно з традиційною притаманне зовсім інше уявлення про простір і час. Просторова побудова світу здебільшого залежить від функціонування електронних мереж, ніж від фізичних параметрів. Відчуття часу від плинного, розміреного змінилося на можливість швидкої його акумуляції завдяки можливостям накопичення інформації та швидкої витрати за допомогою активної комунікації. М. Кастелз висуває ідею “позачасового часу” і “плаваючого простору” [18, с. 15]. Людина сьогодення живе в культурі instant, тобто бажання мати все швидко, без зволікання. Медіа-культура, мода, заклади швидкого харчування сприяють формуванню такого типу культури, особливо серед молоді. С. Жижек показує, що у віртуальному просторі видумана особа більшою мірою є самою людиною, ніж реальною життєвою персоною [5].

Отже, центр морального життя пересунувся в царину особистих стосунків, громадського життя, виробництва особистих благ та їх споживання. Позитивним є те, що сучасний тип інструментального мислення та можливості науково-технічного прогресу сприяють побудові “відносно небезпечного і сприятливого для окремої людини середовища існування” [14, с. 115]. Комфортна зона проживання надзвичайно важлива теперішній людині, яка досягнута титанічними зусиллями і працею багатьох, втрачає своє опертя. Відтак сучасна людина не ставить перед собою утопічних цілей, високої мети, оскільки спроба реалізації ідеї вищої мети суперечить принципам життєвої динаміки. Ідею зневаги до реального, тілесного блага в ім’я вищої мети все менше підтримує сучасна людина, оскільки прагне досягнення реального добробуту.

Процес “розутілення” людини та фрагментації суспільства спричинив трансформацію людини сьогодення, яку можна назвати людиною-мозаїкою, яка займає певний соціальний простір, екстраполюючи у світ свої буттєві смисли. Молода людина переважно не замислюється над потребою закорінення, оскільки швидкість сприйняття інформації та темп життя не сприяють цьому буттєвому процесу. Інформаційні технології відіграють вирішальну роль у процесі комунікації людей-мозаїк, бо людина-мозаїка інтенсифікує свою комунікацію за допомогою інформаційних технологій. Не дивно, що реальна комунікація зазнає ціннісно-смислового розпорошення. Дж. Пітерс передає особливості сприйняття людини, яка квапиться жити і потребує постійного оновлення, яка прагне потрясіння, бо відлученість від потрясіння робить її нещасною: “І бомба, і інформація дають таємне задоволення від можливого апокаліпсису, п’янить сучасних людей (звиклих до потрясінь від нового) відчуттям споглядання саморуйнування. Комп’ютер позначає найвагоміший момент історії, а бомба – останній” [12, с. 35].

Закритості й окремішності людини сприяють сучасні засоби зв’язку, які загалом визначають образ культури, задають спосіб її кодифікації. Більше того культуру сьогоденного суспільства визначають за тим, якими комунікативними пристроями та джерелами користуються люди. М. Маклюен, канадський дослідник, наголошує, що технологія комунікації, властива суспільству, визначає особливість цього суспільства [9]. Отже, людина як смислова мозаїка живе обособленим та закритим життям, незважаючи на її мережеву комунікативність. Дж. Пітерс наголошує, що інтернет-спілкування можна порівняти з культурою “речей одноразового використання” [12], оскільки людина легко і без жалю прощається з віртуальними друзями та коханими. Така форма спілкування дарує можливість удаваної незалежності, мобільності та свободи.

Ми не зовсім погоджуємося з Дж. Пітерсом, що таке спілкування завжди є фальшивим, оскільки “чиста “ фальш не спроможна підкорити собі мільйони людей у всьому світі. Інтернет-спілкування зокрема сприяє консолідації людей у їхній боротьбі за свободу, швидкому об’єднанню людей заради допомоги

іншим, позбавляє людину самотності та відчуття емоційного та інформаційного голоду. В. Мельник слушно наголошує, що “все залежить від критичної маси духовно налаштованих учасників інтернет-спілкування” [10, с. 13]. Мислитель підкреслює внесок комп’ютерних технологій у смислопошукову діяльність людини, бо “комп’ютерні технології, кінець-кінцем, носять антропний характер, виступаючи в якості еволюційно-запрограмованих активаторів смислопошукової діяльності людини” [10, с. 12]. Американський учений Д. Домінік уважає, що позитивність такого спілкування у нівелюванні расових, статевих, вікових, зовнішніх відмінностей, отже, “анонімність може слугувати утвердженню рівності” [16, с. 333].

Дигитальна культура, опосередкована і трансформована різноманітними інформаційними технологіями, а саме – компакт-дисковими пристроями запам’ятовування, стільниковими телефонами, універсальними цифровими дисками, кишеньковими комп’ютерними довідниками-записниками тощо, уможливлює зв’язки з різними галузями знання, обмін особистим досвідом, засвідчення факту своєї присутності у світі, спонукаючи до комунікації-без-меж. Безумовно, що живу Бахтінську комунікацію заміняє новий спосіб спілкування: короткі лозунги-заклики, завдання яких викликати емоційне збурення у читачів та дописувачів. Письмовий діалогічний текст є прийнятною формою спілкування, який сприяє появі відчуття безпосереднього контакту.

Інформація стає фундаментальною категорією, яка суттєво впливає на спосіб існування суспільства та культури. На думку Т. Еріксона, сучасна людина має надлишок інформації, яка спричила поверхневість її мислення. Мислитель у праці “Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу” заявляє: “Два останні десятиріччя стали свідками стрімкого розвитку найрізноманітніших технологій, що зберігають час – від досконалих багаторівневих таймерів до електронної пошти, звукової пошти, мобільних телефонів і текстових процесорів; і усе ж мільйони з нас ніколи ще не мали так мало вільного часу” [6, с. 8]. Швидке сприйняття інформації та швидке її забуття призводить до того, що людина “…без зусиль досягне чого завгодно, тому що нічому насправді не надає великого значення” [13, с. 61]. Таке

мислення уможливлює втрату приватності свого статусу, оскільки людина виносить на розсуд публіки “все особисте, за можливістю, публічно і потенційно доступне для публічного споживання; причому доступне надовго, до скону часу, оскільки Інтернет “не дає забути “ нічого з того, що колись було записане на одному з його незліченних серверів” [1, с. 35, 36]. Приватне життя, особисті стосунки, власні таємниці втрачають свою анонімність, “ми добровільно віддаємо на заклання наше право на приватне життя. Чи можна сказати, просто погоджуємося з втратою як прийнятною ціною за надані в обмін дива” [1, с. 36].

Позитивним є те, що дигитальна культура сприяє уникненню традиційних типів цензури та контролю. Завдяки соціальним мережам людина має змогу гратися зі своєю ідентичністю, приховуючи або “змінюючи” стать, вік, національність, місце народження та проживання, щоденний образ та соціальний статус. Симуляція та гра стають простором для творення своїх смислових мозаїк, вплетених у буттєвий контекст людини. Ж. Бодріяр не випадково наголошує на тотальній симуляції і копіюванні, повторенні і запозиченні [3; 4]. Однак загальнодоступність, легкість користування електронно-цифровими засобами сприяє швидкій комунікації з великою кількістю людей, що прияє подальшим соціально-культурним трансформаціям. З іншого боку інтерактивність електронно-цифрових засобів кидає виклик та трансформує традиційні взаємовідносини автора і читача, підриває писемну освіченість та спонукає розвитку нової її форми “дигитальної писемності”. Кіберпростір та супровідні йому субкультури впливають на формування людиною сенсо-розуміння. Життя неначе набуває статусу легкості та безпроблемності. Блоги та сторінки в соціальних мережах виконують функції самопрезентації, самореклами, саморефлексії, самопізнання, свідомого творення того чи іншого образу себе. Сучасна людина, за влучним висловом З. Баумана, створює попит на саму себе і, як наслідок, отримуємо “сповідальне суспільство”, і оновлена версія Декартового Cogito звучить тепер, так: “Бачу, отже, існую”, і чим більше людей мене бачить, тим більше я існую [1] .

Отже, з одного боку, дигитальна культура творить образ децентрованої та відкритої культури, де носії цієї культури насолоджуються своєю розкутістю, таємничістю, демонстративністю та ексцентричністю, тяглістю до свободи та незалежності, з іншого, – небезпека мозаїчної культури в тому, що вона сприяє поверхневості мислення людини, витонченню культурного буттєвого пласту. Саме тому Дж. Балтер не поділяє захоплення дигитальною культурою і застерігає, що залежність від різноманітних гаджетів може перетворити життя індивіда на в'язницю, а "…індивідуальні свободи та приватні інтереси руйнуються під тиском електронного нагляду" [15, с. 126].

За допомогою мережевої комунікації людина має великий потенціал "гри з ідентичностями", що дає змогу змінити спосіб самовизначення та сприйняття самої себе, розширити межі конституювання власної особистості та виявити нові аспекти свого "Я". Дигитальна культура сприяє відчуттю домашнього затишку у бутті, позбавленого самотності та забуття. Мережеве спілкування сприяє невимушеності, легкості, всезнайству, відчуттю причетності до значимих подій та сприяє зростанню особистої значимості. Отже, загалом спроможне насичувати душу людини яскравими емоціями та карколомними переживаннями. Ідентичність сучасної людини формується щораз в більш інтимний спосіб, що спонукає людину оточити себе спільнотою у все більш обмеженому масштабі, виключити з неї усіх, хто має інші політичні переконання, вподобання та стиль поведінки. Зауважимо, що звуження ідентичності в парадоксальний спосіб відбувається одночасно з її розширенням, оскільки технологічні комунікації дають змогу людині ідентифікувати себе з географічно віддаленими спільнотами, носіями різних культурних, гендерних особливостей, соціального статусу, спонукає її відчути себе одним з представників наднаціональної і наддержавної спільноти.

Можемо дійти висновку, що звуження ідентичності переважає в середовищі іммігрантів, релігійних фундаменталістів, які завдяки інтернет-спілкуванню (яке мало б сприяти її розширенню) мають змогу жити життям діаспори, і не бачать потреби в асиміляції у нову соціально-культурну спільноту. Дж. Батлер акцентує увагу на тому, що в більшості

північноєвропейських країн наявне розшарування в колі феміністок, квір-спільнот, гей-лесбійських правозахисників, антирасистських рухів, рухів за свободу віросповідання. Всередині певних соціальних груп переважають закриті культурні осередки, що уподібнює ці структури до мозаїчних, кожна з мозаїк тримається на виключенні тих, хто має відмінні погляди. Окремі соціальні групи комфортно почувають себе у своїх межах і не бачать нагальної потреби комунікувати з Іншими або державою загалом, крім переговорів на користь власних інтересів. Вони поривають зі своєю колишньою груповою ідентичністю, не набуваючи за цього ні спільної, ні якоїсь іншої ідентичності [15]. Небезпека закритості окремих груп та людей сприяє тому, що вони відмовляють іншим у праві на суспільне визнання та особистий поступ. У межах української двомовної культури розмитість ідентичності загрожує небезпекою маніпулятивного впливу з боку чужих смислів, хибного ототожнення себе з недружніми агресивними етносами.

Незважаючи на усі застороги, сучасна людина спроможна витворити унікальний дискурс сенсо-розуміння, який з'являється на межі реального та віртуального світів. З. Бауман слушно заявляє: "бути відсутнім у соціальних мережах, значить – програти" [1, с. 10], і сьогодні вибудовується нова реальність, новий наратив людства, "який з'являється на телеекранах і комп'ютерних моніторах" [1, с. 11]. Відтак, реальний та віртуальний простір сприяють творенню поліідентичності, провокуючи цим відмову від реальної самототожності і творення заплутаних і складних гетерогенних серій ідентичностей. Дискурс сенсу життя завдяки творенню складних, заплутаних серій ідентичностей-смислів втрачає свою всезагальну затребуваність. Людина-мозаїка не завжди конституює сенс життя як дискурс (сенсо-розуміння), оскільки подекуди перебуває у просторі ситуативних смислів та життєвих сенсів, перебувати на поверхні буття, "нівелюючи моральні горизонти" [14, с. 14].

Неусталеність людини у бутті є однією з причин того, що українські студенти здобувають декілька суміжних спеціальностей, оскільки не впевнені, яка з них виявиться кон'юктурно затребуваною, і сприятиме професійному

зростанню. Зазначимо, що культура загалом у глобалізованому світі набуває обрисів мозаїчності і “дрейфує між локальними і глобальними, між колективними і індивідуальними, безпосередніми та медіа-опосередкованими формами досвіду” [7, с. 17]. Мозаїчне спілкування провокує існування мозаїчної соціальної структури глобалізованого світу. Однак у певних критичних ситуаціях мозаїчні смислові спільноти спроможні прийти на допомогу Іншому, мобілізуватися заради вирішення важливих соціальних завдань та прагнень.

У підсумку зазначимо, що смислова мозаїчність буття не сприяє затребуваності фундаментальної потреби сенсу життя, оскільки більшість людей пов’язує сенсотворення (*meaning meaking*) з процедурою внесення порядку у зміст свідомості через інтеграцію своїх дій у єдине переживання смислового потоку [19, с. 216]. М. Чіксентміхалі, аналізуючи проблему сенсу як теорію “потоку” й “плинного переживання” констатує, що наївно вважати, неначе життю притаманний єдиний всеохоплюючий сенс, у світлі якого набуває смислу будь-яка активність сьогодення, минулого та майбутнього [19, с. 215]. Однак мислитель розуміє значимість процедур цілетворення заради стійкості людини у бутті, оскільки наявність мети позитивно впливає на процес сенсотворення. Він зазначає, що немає жодної культури, яка не утримувала б в собі систему смислів, які можуть слугувати смисловими орієнтирами людського цілетворення [19, с. 216].

Загалом дигитальна культура сприяє творенню смислової мозаїчності буття, що свідчать про вагомість смислоконституювання у процесі формуванні сенсо-розуміння. Однак небезпека смислових мозаїк у їх окремішності та закритості, що уможливлює зникнення голосу Іншого із комунікативного простору. Думаємо, що сенс життя як інтегративна засада смислів людського буття є тією формулою, яка прийнятна сучасній людині, оскільки відповідально конституйований дискурс сенсо-розуміння сприяє стійкості людини у бутті, закоріненню в соціально-культурні буттєві пласти, витворенню ідентичності та реалізації автентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [9, с. 11]. Бауман З. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності [Текст] / Зігмунт Бауман, Леонідас Донкіс ; [пер. з англ. О. Буценка]. – К. : Дух і літера, 2014. – 280 с. – (“Бібліотека спротиву, бібліотека надії”).

2. [8]. Батлер Дж. Згуртовані тіла та політика вулиці [Електронний ресурс] / Джон Батлер. – Режим доступу : http://eipcp.net/transversal/1011/butler/uk)

3. [24]; Бодріяр Ж.Символічний обмін і смерть [Текст] / Жан Бодріяр ; [пер. з фр. Л. Кононович]. – Л. : Кальварія, 2004. – 376 с.

4. [25].Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція [Текст] / Жан Бодріяр **;** [пер. з фр. В. Шовкуна]. – К. : Основи, 2004. – 230 с.

5. 100 Жижек С. Киберпространство, или Невыносимая замкнутость бытия / Славой Жижек. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://old.kinoart.ru/1998/1/25.html

6. [92, с. 8 Еріксон Т. Г. Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу [Текст] / Томас Гіланд Еріксон ; [пер. з англ. В. Дмитрука]. – Львів : Кальварія, 2004. – 196 с.

7. [141, с. 17]. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід [Текст] / Джеймс Лалл ; [пер. з англ. О. Гриценко та ін. – К. : К. І .С., 2002. – 264 с.

8. [143, с. 23]. Левінас Е. Між нами. Дослідження Думки-про-іншого [Текст] / Емануель Левінас ; [пер. з фр.]. – К. : Дух і літера ; Задруга, 1999. – 312 с.

9. [157]. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: внешние расширения человека [Текст] / Герберт Маршал Маклюэн ; [пер. с англ. В. Николаева]. – М. : “Жуковский ; Канон-пресс-Ц ; Кучково поле, 2003. – 464 с.

10. [163, с. 12]. Мельник В. Людина і технонаука в контексті ноосферної парадигми [Текст] / Володимир Мельник, Віктор Маринюк // Вісник ЛНУ імені Івана Франка. – Вип. 16. – 2013. – С. 3–17.

11. [171, с. 186]. Мудраков В. В. “Концепція релігійності” Ф. Ніцше: абсолютний нігілізм чи нова метафізика людини / В. В. Мудраков // Totallogy – XXI. Пострекласичні дослідження. – К. : ЦГО НАН України, 2013 . – № 29. – С. 180–195.

12. [188, с. 35]. Пітерс Дж. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Джон Дарем Пітерс ; [пер. з англ. А. Іщенко]. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2004. – 302 с.

13. [252, с. 61]. Сьоран (Еміль Чоран). Допінг духу: есеї [Текст] / Еміль Сьоран (Чоран). – К. : Грані-Т, 2011. – 184 с. (“Deprofundis”)

14. [255, с. 115]. Тейлор Ч. Етика автентичності [Текст] / Чарльз Тейлор ; [пер. з англ.]. – 2–ге вид. – К. : Дух і літера, 2013. – 128 с.

15. [325, с. 126]. Butler J. Uwikłani w płeć. Feminizm i polityka tożsamości, przeł [Tekst] / Judith Butler [vct. Karolina Krasuska]. – Warszawa : Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2008. – 270 p.

16. [335, c. 333]. Dominick J. R. The Dynamics of Mass Communication [Tekst] / Joseph R. Dominick. – Boston : McGraw-Hill Companies, 1999. – 568 p.

17. [340]. Giddens A. Nowoczesność i tożsamość / [Text] / Anthony Giddens. –Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010. – 328 p.

18. [331, c. 23]. Castells M. Siła tożsamości [Text] / Munuel Castells. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – 464 p.

19. [333, c. 216]. Cavell S. Must We Mean We Say. A book of Essays [Text] / Cavell Stanley. – Cambridge University Press, 1976. – 363 p.

Doctoral докторант